

פרויקט חינוך לזכויות בעלי-חיים מסרים מטעם "אנונימוס" עבור עבודת מורים/ות בבתי-ספר

א. הצגת הבעיה

במערכת החינוך קיימת הכרה ראשונית בזכויות בעלי-חיים, בעיקר ביחס להתעללות בכלבים ובחתולים. במסגרת הגישות הקיימות, מנסים לצמצם את מקרי ההתעללות ולעורר ילדים למנוע מאחרים להתעלל. גישות אלה מתעלמות מפגיעה ממוסדת בבעלי-חיים – שהיא הרוב המוחלט של הפגיעות המתקיימות במציאות. קיימים קשיים מהותיים בהחדרת תכנים ביקורתיים למערכת החינוך בתחום זה (מעבר לקושי הקיים כיום לממש אפילו את התוכניות הקיימות):

- קשה יותר לפתח אמפתיה כלפי חיות רחוקות, נסתרות ורבות מאוד, בהשוואה לפיתוח אמפתיה כלפי כלבים וחתולים קרובים ומוכרים.
  - קשה להעביר במערכת החינוך ביקורת על פגיעות ממוסדות בחיות, כי הדבר כרוך בביקורת על נורמות רווחות ביותר, ובכלל זה על הרגלים ודפוסי חשיבה של מרבית המורים/ות והילדים/ות.
- נציג באופן מפורט את הגישות ואת התכנים המופיעים כיום במערכת החינוך (אמנם אף הם בהיקף מצומצם למדי), לעומת אלה החסרים בה, בהתאם לשלושה היבטים של החינוך: פיתוח הזדהות וחמלה; העברת מידע על פגיעה בחיות; פיתוח פעילות להגנה על חיות.

פיתוח הזדהות וחמלה

גישות ותכנים הקיימים במערכת החינוך:

- טיפוח חמלה כלפי "חיות מחמד" (כלבים וחתולים).
- הצגת מקרים פרטיים של סבל חיות והתעללות בהן כבסיס לטיפול חמלה.
- העלאת המודעות ליכולתן של חיות לסבול, ולצרכים הטיפוסיים ל"חיות מחמד" (חופש מכליאה ומקשירה, מצב גופני טוב, שובע ורוויה, מחסה מפני פגעי הטבע ומפני בני-אדם עוינים, טיפול רפואי, סביבה מלאכותית ותנאי עניין מלאכותיים).
- קשר טוב עם "חיות מחמד" כתגמול לחמלה.
- מפגש ישיר עם כלבים וחתולים.

גישות ותכנים שכדאי לטפח:

- טיפוח חמלה כלפי חיות שאין איתן קשר ישיר ואין ידיעה ישירה ופרטית על ניצולן (בתעשיות המזון, הלבוש, המדע, הבידור וכדומה).
- טיפוח חמלה בתנאים שבהם יש לנו אינטרס בניצול החיות (לשם ייצור מוצרים שאנו צורכים).
- הדגשת ההזדהות לפני החמלה (טיפול היכולת לדמיין את מה שעובר על החיה מנקודת-מבטה, לייצג אותה ולדבר בשמה – ולא רק להתבונן בה מבחוץ).
- טיפוח כבוד והערכה לחיות בפני עצמן, ובכלל זה לאותן יכולות שלהן, העולות על אלה של בני-אדם.
- טיפוח חמלה שאינה כרוכה בתגמול במגע עם חיות.
- טיפוח ביקורת-עצמית ואחריות אישית כצרכנים/ות.

העברת מידע על פגיעה בחיות

גישות ותכנים הקיימים במערכת החינוך:

- פגיעה בחיות כתופעה מקומית ופרטית (ילד אחד או קבוצה קטנה של ילדים הפוגעים בחיה אחת או בקבוצת חיות קטנה, הזנחת חיות הנתונות בשליטת ילדים).
- דימוי האלימות כתופעה חריגה או בלתי מקובלת מבחינה חברתית (סדיזם או בעיה ביכולת השיפוט, היותן של הפגיעות אסורות בחוק).
- סיפורי התעללות ותמונות – בעיקר מתוך העיתונות.

גישות ותכנים שכדאי לטפח:

הבנה מבנית:

- עיקר הפגיעה בחיות אינה מתרחשת באופן פרטי, אלא באופן ממוסד (כמעט כולה בתעשיות המזון והלבוש; מבחינה מספרית, כאחוז אחד במעבדות; פגיעה בתעשיות הבידור ובחיות מחמד – חלקי אחוז).
  - הפגיעה אינה מתרחשת בידי חריגים, אלא בידי אנשי מקצוע, הפועלים בחסות החברה כולה (החסות שמעניקה החברה היא בעיקר באמצעות צריכה של מוצרים, שתהליך ייצורם כרוך בפגיעה בחיות).
  - המניע לפגיעה אינו סדיזם או כושר שיפוט לקוי, אלא שילוב של נורמות חברתיות תועלתניות (של צרכנים) ואדישות חברתית, המושתתת על הסתרת העובדות.
- נתונים:

- חיות המנוצלות בתעשיות המזון והלבוש סובלות מתנאי כליאה קשים ביותר (צפיפות עד כי הגבלת היכולת לזוז, מצע מטונף מהפרשות, אוויר מזוהם ביותר, מצע קשה וכלובים הפוגעים בגוף, חשכה או תאורה קיצוניים).
- חיות המנוצלות בתעשיות המזון והלבוש סובלות שלילת צרכיהן הטבעיים (הגבלת תנועה, שעמום קיצוני, שלילת הקשר בין נקבות לזכרים ובין אמהות לצאצאים, ושלילת מבנה חברתי נורמלי).
- חיות המנוצלות בתעשיות המזון והלבוש סובלות ממחסור וממחלות (הרעבה מכוונת, מזון בלתי מתאים, מגיפות, מחלות הנגרמות ממחסור מעודף, מעיוות גנטי ומתנאי החיים).
- חיות המנוצלות בתעשיות המזון והלבוש סובלות מפעולות אלימות מאוד על גופן (חיתוך אברים ללא הרדמה, פיטום בכפייה, מכות, הרג).
- חיות המנוצלות בתעשיות המזון והלבוש סובלות מלחץ קיצוני "לייצר" (הלעטה בכימיקלים ובמזון משמין לזירוז הגדילה, עיוות גנטי קיצוני להגברת ה"ייצור": גדילה מהירה ורבה, הגדלת איברים "יצרניים" על חשבון מערכות אחרות בגוף, תנובת חלב, ביצים וצמר בשיעור קיצוני).
- חיות המנוצלות למחקר מדעי ותעשייתי סובלות מתנאי כליאה קשים, גרימת מחלות ומומים גנטיים, הדבקה במחלות, הרעלה במזון, בהזרקה ובגז, צריבה בכימיקלים ובחום, חיתוכים והסרת איברים, חשמול וריסוק.
- חיות המנוצלות לבידור ממוסד (קרקסים, גני-חיות ופינות-חי, הופעה בסרטים וכד') סובלות מתנאי כליאה קשים (לא פעם מדובר בחיות הזקוקות למרחבים גדולים), ציד והרג של חיות מסוימות בטבע, חשיפה קשה למבט ולמגע אנושי בתוך הכלובים, שיטות אימון אכזריות (מכות, חשמול, הרעבה וכד'), מזון בלתי מתאים והובלה בתנאים קשים.
- חיות בר באזורים טבעיים נכחדות ולעתים סובלות מפעולות הקשורות בצריכה מוגברת (בנייה, סלילת כבישים, הפקעת שטחי בר לצורך מרעה, פיזור רעלים, זיהום על-ידי מפעלים).

פיתוח פעילות להגנה על חיות

גישות הקיימות במערכת החינוך:

- טיפוח גישה של שליטה (פטרונות) אחראית.
- דה-לגיטימציה של אלימות מקומית ופרטית.
- טיפוח לגיטימציה להתערבות במקרי אלימות פרטית (באופן אישי או על-ידי התערבות גורמי סמכות וחוק).
- פעילות ציבורית, בעיקר ברמת הכיתה.

גישות החסרות במערכת החינוך:

- טיפוח כבוד ואחריות כלפי חיות, באופן שאינו כרוך בשליטה ובפטרונות.
- דגש רב יותר על אחריות ומעורבות אישית בחיי היומיום (ולא במקרים מיוחדים בלבד).
- טיפוח גישה של צרכנות מוסרית אישית.
- לימוד כוחו של חרם צרכנים, תוך הסתמכות על דוגמאות מוצלחות.
- היכרות עם מנהגים וחקיקה באירופה (המקדימה את ישראל בשנים רבות של חקיקת רווחה, ניצול בתנאי רווחה יחסיים ושיעור גבוה של החרמת מוצרים הכרוכים בפגיעה בחיות).
- דגש רב יותר על פעילות ציבורית (דוכני הסברה, הפקת חומרי הסברה, פעילות ברמת בית-הספר או השכונה, התכתבות עם רשויות).
- לימוד תכנון קמפיינים קטנים (גיבוש מטרות, תכנון אמצעים, חלוקת עבודה).
- יצירת קשר עם נציגי ארגונים לצורך הכוונה והסברה.

ב. הצעות להעברת גישות ותכנים חדשים

רק מיעוטם של התכנים שצוינו יכול לעבור דרך מערכת החינוך באקלים הציבורי הקיים. אולם מבלי להיכנס לנושאים השנויים במחלוקת, ניתן ליצור פעילויות וחומרי לימוד, המסייעים בחינוך ילדים לרגישות, פתיחות לחמלה ולהערכה כלפי מינים רבים של חיות, לתודעה צרכנית ולהבנה בפעילות ציבורית. במסגרת תכניות הפועלות לפי התכנים המקובלים, ניתן אפוא להוסיף פעילויות אלה:

דימויי חיות בניצול ממוסד

- חשוב לחרוג מן ההתעניינות בכלבים ובחתולים בלבד, הקיימת בתוכניות הקיימות ובתודעה הציבורית:
- שימוש בתמונות אילוסטרציה של חיות ממינים הנמצאים תחת ניצול ממוסד, תוך שימת דגש על חיות "חמודות", ובעיקר חיות צעירות: אפרוחים, טלאים, עגלים וכד'.
  - יש להוסיף גם תמונות וסיפורים על חיות בר, ולהרחיב את מגוון המינים באילוסטרציות חזותיות או מילוליות בחומרי לימוד הקשורים בחמלה.

משחקי תפקידים

שימוש נרחב במשחקי תפקידים, המעמידים בפני ילדים אתגר לחשוב כמו החיות ולהבין את בעיותיהן מנקודת-מבטן:

- משחקים של תגובה למצבים מסוימים, שבהם ילדים שונים משחקים חיות שונות (יש לעודד בחירת מגוון גדול של מיני חיות).
- משחקי תפקידים שבהם משחקים ילדים שונים חיות ואחרים בני-אדם, ונוצר ביניהם ניגוד אינטרסים.
- סיפורים שבהם חיה כלשהי היא הדוברת (שימוש בטכניקה זו קיים באופן מצומצם בתוכניות קיימות של משרד החינוך).
- סיפורים של מקרים, המסופרים מפרספקטיבות שונות: סיפורו של ילד מול סיפורה של חיה כלשהי.
- המצאת סיפורים כאלה לפי תמונות של חיות או מהדמיון, ציור סביבה לחיה כלשהי – בניסיון לעצב עבורה את הסביבה המועדפת עליה.

פיתוח הערכה וכבוד ליכולותיהן של חיות

הכרת תכונותיהן של חיות צריכה להתבצע באופן סיפורי ואמפתי, ולא מתוך ניכור מדעי. יש להימנע לחלוטין מדוגמאות הכרוכות בניסויים בבעלי-חיים או המעוררות עניין בקיום ניסויים כאלה.

- הכרת תכונותיהן של חיות שונות, תוך הדגשת עדיפותן ביחס לבני-אדם: תעופה, מהירות, כוח, שחייה, סונאר, חושים רגישים ועוד.
- הכרת יכולות רגשיות מפותחות של חיות, שאותן הן מפגינות בקשרים בין לבין עצמן ובין לבין בני-אדם.

לימוד יצירת קשר מרחוק

ביצוע פרויקט של קשר עם חיות ללא מעורבות – הפרויקט ייערך תוך שימת דגשים על צפייה מרחוק בלי להפריע ובלי להתקרב ועל הנזק שנגרם לחיות מקרבה יתרה של בני-אדם:

- תצפיות בציפורים, כגון עופות מים בבריכות דגים.
- תצפיות בחתולים בחצרות (הצעה לתצפיות בחתולים קיימת בתכנית ניסיונית של משרד החינוך, אך אין היא מדגישה אי-מעורבות).
- מבצע סיוע לאגודה העוסקת בעזרה לחיות (בתחום ההסברה שבו עוסקת האגודה)

פרויקט ציבורי

ביצוע פרויקט בנושא זכויות בעלי-חיים, מתוך הדגשת הפנייה החוצה, לציבור שמחוץ לכיתה (פרויקטים כאלה מוצעים בקנה-מידה מצומצם בתוכניות הקיימות מטעם משרד החינוך, ללא הדגשת חשיבותם של הפנייה החוצה ולימוד יסודות הפעילות הציבורית). ניתן לתכנן את הפרויקט בקפידה, תוך קביעת יעדים, שיטות, חלוקת עבודה, לוח-זמנים ודרכים להערכת התוצאות. למשל:

- עריכת עלון בית-ספרי (לתלייה על קיר או לחלוקה) בנושא זכויות בעלי-חיים.
- הכנת עלון בנושא זכויות בעלי-חיים לחלוקה בתיבות דואר, או פוסטר לתלייה על לוחות מודעות בסביבת המגורים.
- קיום תהלוכה בנושא זכויות בעלי-חיים, אפשר בשיתוף עם אגודה כלשהי.
- יצירת הצגה בנושא זכויות בעלי-חיים עבור אירוע של כלל בית-הספר.
- יצירת ציור-קיר על קיר חיצוני בבית-הספר או מחוצה לו, בנושא זכויות בעלי-חיים.
- מבצע התכתבות עם גורמי שלטון בנושא ממוקד כלשהו, הקשור לזכויות בעל-חיים.
- מבצע משלוח מכתבים לעיתונים בנושא ממוקד כלשהו, הקשור לזכויות בעל-חיים.
- יצירת קשר עם עיתון נוער במטרה לפרסם כתבה על הפרויקט המתבצע בבית-הספר, ועל הבעיות שאליהן הוא מתייחס.

צריכה ותהליך הייצור

- פעילות לשבירת הניכור בין הצרכנים לתהליך הייצור (אפשרי במסגרת לימודי סביבה, מדע וכד'). זאת תוך שימת דגש על כך, שהמוצר הנראה לעינינו הוא חלק זעיר בתהליך הייצור, ניסיון לעורר סקרנות לגבי תהליכי הייצור, והדגשת נזקים הכרוכים במוצרים תמימים למראה:
- בניית סכימה כללית של "סיפור חיים" של מוצרים, שבו תופס שלב הצריכה מקום קטן מאוד. הסכימה תכלול הרחבה רבה בשלבים של ניצול הטבע לחומרי גלם, וכן עבודת פועלים, הובלה, צריכה, הובלת שאריות פסולת וכד'. הילדים יוזמנו להכניס לסכימה זו כל מוצר אפשרי.
  - פעילות ליצירת "סיפורי חיים" של מוצרים, לפי סיפורים "שמחים" וסיפורים "עצובים". אפשרי ליצור דגש על נזקים סביבתיים בסיפורים העצובים.
  - פעילות הכרוכה במיפוי עולם מוצרי הצריכה למוצרים "חיוניים" ולמוצרי "מותרות". יצירת רשימות של תחליפים אפשריים למוצרים משתי הקטגוריות, ויצירת רשימת של מוצרי מותרות, שאכן מוכנים לוותר עליהם.
  - מידע על ייצור חומרים הניתנים בקלות למחזור (רצוי - בליווי סדנאות מחזור), מתוך דגש על הפגיעה בטבע בהיעדר מחזור. אפשר לשלב ביקור במפעל.

קמפיינים מצליחים

- ילדים גדולים – לימוד קמפיינים מצליחים של רווחת בעלי-חיים, דרך סיפור הקמפיין, על בסיס סיפורים אישיים של יוצרי הקמפיין (מהארץ – אז ניתן לפגוש אדם שהיה מעורב בכך, או מחו"ל). למשל:
- ניסויים בבעלי-חיים עבור פיתוח מוצרים קוסמטיים באירופה ובארצות-הברית.
  - איסור על העברת כלבים וחתולים לניסויים ממכלאות עירוניות בישראל.
  - איסור על עריכת ניסויים בעלי-חיים בבתי-הספר בישראל.
  - התפתחות הגנת הטבע (חקיקה, הקמת רשויות ושמורות טבע, חינוך) בישראל.
  - איסור על ציד בעזרת כלבים בסקוטלנד.
  - רפורמות הרווחה בחקלאות באירופה.
  - רפורמות הרווחה בחקלאות בחברות המזון המהיר הגדולות בארצות-הברית.